

UDK: 620.92(061.1EU+470)
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1147, str. 5-13.
Izvorni naučni rad
Primljen: 14. jul 2012.

*Milovan RADAKOVIĆ*¹

Geopolitički i energetska aduti EU i Rusije - „Nabuko” i „Južni tok”

SAŽETAK

Energetska stabilnost i bezbednost države jedan je od strateških ciljeva svake zemlje, a ukoliko je nije moguće obezbediti iz vlastitih izvora, onda pojedine države nastoje da spoljnopolitičkim aktivnostima obezbede povoljne ugovore koji će garantovati energetska sigurnost i, eventualno, neutralisati energetska zavisnost potencijalnih korisnika od država isporučilaca energenata. Za Evropu, a Balkan posebno, od izuzetne je važnosti izgradnja dva energetska koridora. Prvi je „Nabuko”, koji u najvećoj meri finansiraju EU i SAD, a koji je zamišljen da svojom izgradnjom neutrališe energetska zavisnost zemalja zapadne Evrope od Rusije, i „Južni tok”, energetska koridor Rusije, čija je izgradnja već u toku i koji se nalazi pred svojom realizacijom.

Cljučne reči: Energetika, Rusija, SAD, Nabuko, Južni tok.

Uvod

Jedan od pokazatelja značaja određene zemlje za međunarodnu zajednicu je i važnost putnih pravaca koji prelaze preko njene teritorije. Brojnost tih pravaca direktno utiče na važnost prostora date države.

Saobraćajni koridori na Balkanu oduvek su bili osjetljivo pitanje za svaku zemlju ponaosob i narode na ovom prostoru. Logika razvoja svakako je isticala činjenicu potrebe izgradnje puteva i drugih saobraćajnih objekata

¹ Dr Milovan Radaković, naučni saradnik, IMPP, Beograd. E-mail: mradakovic@diplomacy.bg.ac.rs. Rad je rezultat rada na projektu Ministarstva prosvete i nauke, u okviru Programa osnovnih istraživanja za period 2011-2014, pod nazivom Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljno politički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti.

podjednako važnih za svaku državu, ali i posebnost Balkana u odnosu na Evropu.

Kraj dvadesetog veka sa sobom je doneo snažne integracione procese među državama, koje su posebno vidljive u Evropi, pa su i balkanske države, pored ostalog, i u ovom segmentu pristupile obnovi i daljem razvoju svoje putne mreže. Posebno je snažan intenzitet u ovoj oblasti uočljiv poslednjih decenija dvadesetog veka. Ceo prostor Balkanskog poluostrva poslednjih se decenija društveno, geografski i ekonomski značajno izmenio. Pre svega, na njegovom prostoru sada ima više država: Srbija, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, Bugarska, BiH, Albanija, Turska, Makedonija i Rumunija. Privredno, prostor Balkana još značajno zaostaje za drugim delovima Evrope. Taj tako važan napredak države ovog regiona vide i u izgradnji modernih saobraćajnica, auto-puteva, aerodroma, pomorskih i rečnih luka. Za neke od njih, prestiž u ovoj oblasti zauzima i posebno mesto.

Za Balkan izgradnja putnih pravaca, kao i magistralnih gasnih i naftnih cevovoda i postrojenja za sada je vrlo jak i pozitivan činilac, jer se upravo izgradnjom infrastrukturnih objekata smer kapitala iz drugih država (posebno susednih) može usmeriti sopstvenim teritorijalnim koridorima, što apsolutno znači finansijsku korist za budžet zemlje čiju teritoriju karakterišu izgrađeni koridori, a neretko i ekonomsko i privredno vezivanje susedne zemlje ili čitave grupe zemalja za sopstveni teritorijalni prostor. Poseban segment i vrlo važna činjenica koja garantuje energetske bezbednost država je izgradnja magistralnih i transevropskih gasovoda.

Ono što je Zbignjev Bžežinski nazvao „velikom šahovskom tablom”,² istorija je danas locirala na prostore Male Azije. Blizina obala zemalja sa Bliskog istoka, kao i teritorije država koje su nekada bile deo sovjetske imperije, čine da Crno more i Kaspijsko jezero budu glavni cilj u uspostavljanju prevlasti koju u ovom prostoru žele da uspostave Rusija i SAD. Vrlo je verovatno da je krajnji cilj ratova u Avganistanu i Iraku, računajući i međusobni rat Iraka, Kuvajta i Irana, kao i onaj u Gruziji i Nagorno Karabahu u delu ruske teritorije, zapravo bio prevlast nad izvorima nafte i gasa.

Geopolitički energetski aduti EU (SAD) i Rusije - „Nabuko” i „Južni tok”

Prvi koji bi se mogli naći u „geopolitičkom ratu” su Evropljani. Oni su pored SAD i Rusije, iako formalno po strani, vitalno zainteresovani za ishod ovog neobjavljenog rata. Naime Zapadna, a posebno Istočna Evropa, u značajnoj meri zavise od ruskog gasa. Da bi ovu zavisnost izbegla EU se zalaže za izgradnju gasovoda „Nabuko” koji bi omogućio snabdevanje gasom evropskih država iz centralne Azije, nezavisno od ruskih cevovoda.

² Knjiga Zbignjeva Bžežinskog „Velika šahovska tabla” govori o globalnoj podeli sveta između velikih sila i o američkim globalnim interesima. Pogledati: Zbigniew Bzezinski, *The Grand Chessboard, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, BasicBooks, 1997.

„Nabuko“ je zapravo ime gasovoda koji je dugačak 3.300 km i koji povezuje Kaspijsko jezero i Austriju preko Turske–Bugarske–Rumunije i Mađarske. Procena je da „Nabuko“ vredi 4,6 milijardi evra i da bi Evropu svake godine snabdevao sa 30 milijardi kubnih metara prirodnog gasa. Preko Turske i Balkana do Austrije, kroz cevi dugačke 3.900 kilometara, trebalo bi da teče 31 milijarda kubnih metara gasa godišnje. Pregovori oko izgradnje „Nabuka“ započeli su 2002. godine, a predviđeno je da izgradnja ovog gasovoda krene 2013. godine, a da se završi 2017.

Ovaj gasovod bio bi kontrolisan od strane pet naftnih kompanija, odnosno jedne iz svake od zemalja kroz koje prolazi. Smatra se da bi to, logično, trebalo da budu najveće nacionalne kompanije pomenutih zemalja. Dakle „OMV“ – Austrija, „MOL“ – Mađarska, „Transgas“ – Rumunija, „Bulgargasa“ – Bugarska i „Botasa“ – Turska. „Nabuko“ bi bio jedini gasovod koji vodi od centralne Azije ka Evropi a ne kontroliše ga Rusija.

Pored klasičnog ekonomskog, jedan od geopolitičkih ciljeva „Nabuka“ je dopremanje gasa iz centralne Azije u Evropu trasom koja zaobilazi Rusiju i Ukrajinu. Razlozi su oslobađanje energetske zavisnosti Evrope od Rusije, i izbegavanje nestašice gasa koje mogu nastati zbog energetskih nesporazuma Rusije i Ukrajine.

Glavni snabdevač gasom trebalo bi da bude Azerbejdžan,³ koji bi na godišnjem nivou mogao da obezbedi 21 milijardu kubnih metara gasa godišnje. Idejni tvorci „Nabuka“ očekuju da se njihovom projektu priključe i Irak, Turkmenistan,⁴ kao i Kazahstan, Egipat i Iran.

Slika 1. Trasa gasovoda „Nabuko“

Izvor: [http://media.beta.photobucket.com/user/analitika/media/Nabucco_Gas_Pipelone-1.png.html?filters\[term\]=Gasovod%20Nabuko&filters\[primary\]=images#/user/analitika/me](http://media.beta.photobucket.com/user/analitika/media/Nabucco_Gas_Pipelone-1.png.html?filters[term]=Gasovod%20Nabuko&filters[primary]=images#/user/analitika/me)

³ Azerbejdžan bi vrlo brzo trebalo da odredi tačnu trasu koridora do Evrope. Prema procenama u Azerbejdžanu, „Nabuko“, tursko-italijanski i transjadranski gasovod, uključujući i Švajcarsku, projekti su od izuzetne važnosti za Azerbejdžan.

⁴ Prema nekim ruskim izvorima, učešće Turkmenistana u projektu „Nabuko“ direktno zavisi od rešenja problema južnokaspijskog basena, odnosno od pitanja kojoj od dve države, Azerbejdžanu ili Turkmenistanu, pripadaju nalazišta prirodnog gasa na tom prostoru. Tek kada se reši ovaj teritorijalni spor, biće izvesnije učešće Turkmenistana u projektu „Nabuko“.

Ali kako to već biva sa energentima (u ovom slučaju sa gasom), energenti su u sprezi sa međunarodnom politikom. Naime, isporuka gasa iz Kaspijskog regiona je složena, jer ne zavisi samo od tržišne već i od političke situacije u zemljama dobavljačima gasa. Činjenica je da Azerbejdžan ne može sam da zadovolji potrebe „Nabuka“, pa je učešće Turmenistana neophodno. Međutim, učešće Turmenistana direktno zavisi od rešenja problema u Južnokaspijskom basenu, odnosno od činjenice da li Azerbejdžanu ili Turkmenistanu pripadaju nalazišta prirodnog gasa na tom prostoru. Tek posle rešenja ovog spora biće izvesnije učešće Turkmenistana u ovom projektu.

Za razliku od „Nabuka“, ruski adut prema Balkanu i Mediteranu je gasovod „Južni tok“. Ovaj gasovod ima dva pravca. Prvi prema jugozapadnom delu Balkana, trasom Bugarska - Grčka - Jonsko more - Italija. Drugi, opet preko Bugarske ali i Srbije i Mađarske do Austrije i dalje prema Nemačkoj. Postoji i alternativna varijanta ovog pravca Bugarska - Srbija - Hrvatska - Slovenija - Austrija - Nemačka. Trasa „Južnog toka“ kretala bi od Novorosijska, zatim ispod Crnog mora do Bugarske i dalje dogovorenim pravcima. Izgradnja „Južnog toka“ trajala bi do 2015. godine.⁵

„Južni tok“⁶ je jedna od trasa gasovoda koja Rusiju pozicionira kao važnog strateškog igrača u čije su energetske potencijale uključene, pre svega, Nemačka i Turska, a zatim i Italija. Posle potpisivanja memoranduma o razumevanju „Gasproma“ i „ENI“ o izgradnji „Južnog toka“ (jun 2007. godine), i sporazuma o osnivanju zajedničke kompanije (novembar 2007) u januaru 2008. u Švajcarskoj je osnovana kompanija „Južni tok“ sa jednakim vlasničkim udelom „Gasproma“ i „ENI“.⁷

„Južni tok“ sadrži jednu specifičnost, koja se ogleda u njegovoj konkurentnosti projektu „Nabuko“. Naime, „Nabuko“ je projektovan da bi smanjio energetske zavisnost EU od Rusije, i podržan je od strane SAD, uglavnom iz tih razloga. Projekat „Južni tok“ ima realniji plan ostvarenja izvoza prirodnog gasa, s obzirom na to da je projekat „Nabuko“ između ostalog vezan i za izvore prirodnog gasa u Azerbejdžanu za koje nije izvesno da li mogu da zadovolje kapacitete gasovoda „Nabuko“. Konkurentna priroda ovih projekata je toliko očigledna, da diplomatska negiranja te konkurencije još više doprinose njihovoj suštini. Države Južne i Jugoistočne Evrope pristupale su projektu „Južni tok“ ne navodeći šire interese

⁵ Prema pojedinim ruskim izvorima, izgradnja „Južnog toka“ počinje od ruske crnomorske obale Krasnodarske oblasti u regionu Anapi. Maršruta gasovoda trebalo bi da prođe akvatorije Crnog mora, uz zalaženje u ekskluzivnu ekonomsku zonu Turske, i da izađe na obalu Bugarske u regionu grada Varne. Gasovod će dalje trasom preko Bugarske ući u Srbiju i preko Mađarske i Slovenije doći na sever Italije do naselja Travizo. Predviđeno je da gasovodi ogranci glavne magistrale gasovoda, budu izgrađeni prema Grčkoj, Hrvatskoj i Republici Srpskoj.

⁶ Pored ekonomskog, „Južni tok“ ima i nesumnjiv strateški značaj. Naime, trasa je projektovana tako da zaobilazi teritoriju Ukrajine. Cilj ovako projektovane trase je da obezbedi dovoljne količine gasa Evropi, bez obzira na povremene sukobe Moskve i Kijeva.

⁷ Miljan Filimonović, *Spoljna politika Ruske Federacije*, Infinitos, Beograd, 2010.

organizacija kojima pripadaju. Očigledno je da strateška energetska bezbednost pripada nečemu što još uvek postoji, nacionalnoj bezbednosti, ili makar njenom malom delu, koji su države zadržale bez obzira na široke integracione procese unutar Evrope. Svakako da je Rusija vezujući za ovaj projekat Nemačku i Tursku postigla jednu od najvećih strateških pobeda još od vremena devedesetih godina XX veka. I pored projekta „Nabuko“, već sada je izvesno da je Rusija uspeła da za svoje energetske potencijale veže EU.

Energetska pozicija Srbije

Srbija se u nastajućem energetskeo-geopolitičkom rasporedu jednog trenutka mogla naći u vakuumu. Ovo se odnosi pre svega na prvobitno zamišljene trase vezane za gasovod. Projekat vezan za „Nabuko“ potpuno je zaobilazio Srbiju, kako u energetskeom tako i u strateškom smislu, jer je zamišljen da prolazi samo kroz zemlje članice NATO.

Sa druge strane, prvobitno zamišljena oba kraka „Južnog toka“ takođe su zaobilazila Srbiju. Naime, jedan krak tog pravca je iz Rusije dnom Crnog mora dolazio do Varne, a zatim preko Grčke i Albanije Jadranskim i Jonskim morem ulazio na gasne priključke u južnoj Italiji. Drugi pravac dolazio je takođe iz Rusije, preko Crnog mora do Varne, a zatim preko Rumunije, Mađarske i Slovenije ulazio na gasne priključke smeštene u severnoj Italiji.

Pristupanjem Srbije projektu „Južni tok“, država Srbija uključena je u gasovodne koordinate Evrope. Trasa gasovoda kroz Srbiju imala je tri varijante, ali je usvojena ona prema kojoj će gasovod u Srbiju ući kod Zaječara a iz Srbije izaći kod Subotice.

Eksperti u Srbiji dugi niz godina ističu da je gasna infrastruktura prioritet u energetici Srbije, pre svega zato što njen razvoj značajno utiče na stvaranje zajedničkog tržišta energije, energetske efikasnosti i zaštite životne sredine. S obzirom na to da Srbija u bliskoj budućnosti planira razvoj velikog broja projekata vezanih za eksploataciju prirodnog gasa, jedan od strateških ciljeva Srbije je i izgradnja gasovoda „Južni tok“. Današnja procena cene izgradnje tog projekta je 1,7 milijardi evra, a izgradnja bi trebalo da počne krajem 2012. godine. Sastavni deo ovog projekta je i izgradnja dva skladišta gasa (Banatski dvor i Itebej) kojima bi se obezbedila energetska stabilnost države, ali i šireg regiona.⁸

⁸ Podzemno skladište gasa „Banatski Dvor“ gradi se kao nastavak eksploatacije iscrpljenog gasnog ležišta čiji je kapacitet bio 3,3 milijarde kubnih metara prirodnog gasa. Ukupna površina skladišta je oko 54 kvadratna kilometra. U skladu sa projektnom dokumentacijom, posle završetka prve faze izgradnje kapacitet skladišta će iznositi 300 miliona kubnih metara gasa, a posle druge faze skladište će moći da primi 800 miliona kubika gasa.

Sl. 1. Pravci gasne infrastrukture koji prelaze preko Balkana

Izvor: http://www.google.com/search?q=Gas+Nabuko+i+juzni+tok&um=1&hl=sr&gbv=2&tbm=isch&ei=2y-_UOWUH4jssgaj3YDACw&start=0&sa=N

Kada je reč o regionu, pored Republike Srpske koja će biti povezana sa gasovodom, Beograd će nastaviti razgovore i sa Albanijom, o izgradnji gasovoda kojim bi se i ta zemlja povezala sa „Južnim tokom“, a pored Republike Srpske već je planirana gradnja (tzv. „interkonekcija“) i sa Bugarskom i Hrvatskom.

Susedi i „Južni tok“

Dve susedne države, Hrvatska i Bugarska, kao i Republika Srpska odnosno Bosna i Hercegovina, imale su tokom 2010. odnosno 2012. godine značajne aktivnosti vezane za gasovod „Južni tok“. Hrvatska je tokom marta meseca 2010. godine potpisala ugovor o pristupanju projektu „Južni tok“. Na taj način, Hrvatska je postala osma zemlja koja se priključila ovom projektu, posle Italije, Slovenije, Bugarske, Mađarske, Srbije, Grčke i Turske. Cevovod u Hrvatskoj biće građen i funkcionisaće u partnerstvu ruskog „Gasproma“ i hrvatske državne kompanije „Plinacro“. Jedan od problema koji se pojavio tokom pregovora, odnosio se na zahtev Rusije da se cevovod koristi samo za prenos ruskog gasa. Hrvatska smatra da ovo može da dovede do problema ukoliko se u budućnosti izgradi još jedna trasa gasovoda. Verovatno misleći na „Nabuko“, hrvatska strana smatra da bi onda Zagreb imao problem da dobije gas od alternativnog snabdevača, zbog nedostatka infrastrukture, jer ne bi mogla da koristi postojeći cevovod zbog ekskluzivnih prava datih ruskom snabdevaču.

Bugarska i Rusija su sredinom jula 2010. potpisale ključni dokument kojim će biti regulisana izgradnja gasovoda kroz Bugarsku. Plan koji je pri tom dogovoren obuhvata faze i rokove za sprovođenje projekta, i on bi trebalo da postane u potpunosti operativan 2015. godine. Prema postignutom sporazumu, u najskorijem roku pripremiće se studija tehničke i ekonomske izvodljivosti, a takođe vrlo brzo bi trebalo da bude osnovana i zajednička kompanija za izgradnju bugarskog dela gasovoda. Bugarski deo gasovoda „Južni tok“ koštaće oko 644 miliona evra. Od ukupne količine gasa 17 milijardi kubnih metara proticaće kroz već postojeće cevi, a preostalih 46 miliona kubnih metara proticaće kroz cevi koje tek treba da budu izgrađene.⁹ Prilikom potpisivanja sporazuma bugarski zvaničnici su napomenuli da će gasovod „Južni tok“ koristiti ne samo Bugarskoj nego i Srbiji i Hrvatskoj. Treba napomenuti da se, iako Bugarska zavisi gotovo 100% od ruskog gasa, Sofija priključila i projektu „Nabuko“. Sofija je više puta naglasila da oba projekta smatra prioritarnim.

Projekat „Južni tok“ u BiH, odnosno Republici Srpskoj, imaće nekoliko faza. Prva će biti uskoro realizovana a odnosi se na formiranje zajedničkog preduzeća za izgradnju trase gasovoda kroz Republiku Srpsku. Zvaničnici RS su već više puta napomenuli da su spremni da sa ruskom stranom, kompanijom „Gasprom“, krenu u realizaciju prve faze. Na nekoliko zajedničkih sastanaka, tokom 2012. godine, dve strane su usaglasile plan rada buduće zajedničke kompanije.¹⁰ Druga faza predviđa izgradnju dodatnih kombinovanih blokova na termoelektranama, kao i niz drugih mera koje bi poboljšale gasnu infrastrukturu odnosno doprinele što potpunijoj iskorišćenosti gasa koji bi dolazio iz gasovoda „Južni tok“. Prolazak kraka ruskog gasovoda i gasifikacija RS pored energetske ima i vrlo jasne ekonomske benefite, kako za samu RS tako i za celu Bosnu i Hercegovinu.

Zaključna razmatranja

Kako vreme prolazi, projekat „Nabuko“ ima sve više problema u svojoj realizaciji a gasovod „Južni tok“ izgleda sve realnije. Naime, u Briselu ima sve više skeptika koji govore o neisplativosti projekta „Nabuko“. Gasno polje Šah Deniz, koje se nalazi na Kaspijskom jezeru, u teritorijalnim vodama Azerbejdžana, trebalo bi da bude glavni izvor snabdevanja gasom za „Nabuko“, ali su najnovije procene pokazale da ovo gasno polje nema količinu gasa potrebnu ovom gasovodu. Austrijska naftna kompanija „OMV“, koja rukovodi projektom „Nabuko“, trebalo je da preko svojih projekata garantuje pun kapacitet gasovoda privlačenjem snabdevača iz Turkmenistana, Iraka i Irana. Međutim, najnovije procene ukazuju na to da bi

⁹ Oko vlasništva nad novim cevima bilo je dugih pregovora. Na kraju je dogovoreno da Bugarska ima 50% vlasništva nad njima.

¹⁰ Vlada Republike Srpske je juna 2012. prihvatila informaciju o realizaciji gasne interkonekcije na gasovod „Južni tok“ sa Memorandumom o razumevanju između RS i ruske kompanije „Gasprom“.

gasovod „Nabuko“ na neodređeni deo vremena bio poluprazan, i kao takav ekonomski neisplativ. Evropska komisija ali i pojedine naftne kompanije iz Azerbejdžana i neke evropske kompanije, razmatraju mogućnost izgradnje manjeg gasovoda u okviru prvobitnog „Nabuko“ plana. Potencionalno manji gasovod, nazvan „Nabuko – zapad“, gradio bi se u saradnji sa nemačkom kompanijom „RWE“ i mađarskom grupacijom „MOL“. Novi gasovod bio bi tri puta kraći od prvobitno planiranog, a protezao bi se od tursko-bugarske granice do Austrije. Na drugoj strani, ruska kompanija „Gasprom“ mogla bi da odustane od izgradnje kopnenog dela gasovoda „Južni tok“ do Austrije i da se zaustavi na polaganju cevovoda preko Slovenije na sever Italije, dok bi gasovod na jugu Balkanskog poluostrva imao svoje grananje ka Grčkoj, Hrvatskoj i Republici Srpskoj.¹¹

Balkansko čvorište „Južnog toka“ biće Sofija, odakle će se ovaj gasovod računati u dva pravca. Jedan će ići prema Srbiji i dalje ka Mađarskoj, Austriji i Nemačkoj, a drugi će preko Grčke ići ka italijanskoj jadranskoj luci Brindizi. Beograd bi mogao da bude drugi regionalni centar prirodnog gasa. On bi za svoju energetska infrastrukturu mogao da veže Hrvatsku, BiH, Crnu Goru i Makedoniju.

Energetska bezbednost očigledno je jedan od najvažnijih prioriteta svake države. Kada je svojevremeno Grčka pristupila projektu „Južni tok“ neke zapadne države zapretile su Atini da to neće imati dobar odjek u Briselu. Ali su gotovo svi grčki zvaničnici stali u odbranu pristupanja Grčke ovom projektu napomenuvši da energetska bezbednost Grčke nema alternativu.

Bibliografija

1. „Basic Infrastructure Investments in South-Eastern Europe“, *Regional Project Review*, Regional Funding Conference for South-Eastern Europe, Brussels, 2000.
2. Dujić, I., „Koridor X – izazov za strategiju Srbije prema Sredozemnom moru i Sueckom kanalu“, *Međunarodni problemi*, 1–2, IMPP, Beograd, 2009.
3. Đorđević, D., Tošić, D., Đorđević, J., *Nodalni regioni kao model za planiranje Podunavlja, Podunavlje u Srbiji – planiranje održivog razvoja i korišćenje resursa*, Udruženje urbanista Srbije, Beograd, 1998.
4. European Conference of Ministers of Transportation: Pan-European Corridors, 2001.
5. Goldstein, Joshua S., *International Relations, Person Education*, New Jersey, 2002.
6. Grčić, M., „Komponente geografskog položaja Srbije“, Zbornik radova Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, sv. XLIX, Beograd 2001.
7. Hardi, T., *The Urban Network along the Danube as the Basic of Regional and Cross-Border Cooperations integrated systems and sustainability of Urban life*, IGU, 2000.

¹¹ U „Gaspromu“ su razmatrali nekoliko varijanti trase gasovoda „Južni tok“: Rusija–Bugarska–Srbija–Mađarska–Austrija; Rusija–Bugarska–Srbija–Mađarska–Slovenija; Rusija–Bugarska–Grčka–Italija, kao i varijantu koja bi obuhvatila sve navedene maršrute.

8. Linberg, Leon, *The Politics of European Economic Integration*, Stanford University Press, Stanford, 1963.
9. Prostorni plan Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 1996.
10. Radovanović, V. S., „Jugoslavija – geografski položaj, unutrašnje i spoljne veze”, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, knj. II–III, Beograd, 1953–54.
11. Radovanović, V. S., *Geografske osnove Južne Srbije*, Skoplje, 1937.
12. Rathery, A., *The Transport Infrastructure Regional (TIRS) Study*, European Conference of Ministers of Transport, 3rd IRF Congress for South-East Europe, Belgrade, 2002.
13. *Rečno-pomorski saobraćaj sa mogućnostima razvoja na pravcu Dunav – more*, Saobraćajni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1998.
14. Serbia, Country factsheet, European Bank for Reconstruction and Development, 2008.
15. Šećerov, V., *Transgranična saradnja u oblasti Podunavlja*, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2002.
16. Tošić, Branka, Đorđević, Jasmina, „Centri razvoja dunavsko-moravskog koridora”, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, sveska LXXXIV, br. 1, Beograd, 2004.
17. Vemić, M., *Sadašnje stanje i projekcija izgradnje mreže pruga dunavsko-moravskog koridora*, Geografski institut „Jovan Cvijić”, SANU, Beograd, 2005.
18. Vision Planet, Draft Final Report of the Transport Infrastructure Needs Assessment, Vienna, 1999.
19. Vuletić, Vojislav, *Gasifikacija Srbije*, Udruženje za gas Srbije, Novi Sad, 2011.
20. Urgent Investments for Basic Infrastructure in the Federal Republic of Yugoslavia, Luxembourg, 2000.

Milovan Radaković, Ph.D.

GEOPOLITICAL AND ENERGY TRUMP CARDS OF EU AND RUSSIA –“NABUCCO” AND “SOUTH STREAM”

ABSTRACT

Energy stability and security of the country are strategic objectives of every state. If energy is not available from its own resources, foreign policy activities of the state seek to provide favorable contracts that will guarantee energy security and possibly neutralize energy dependence of potential consumers on states which supply energy. For Europe, and the Balkans in particular, building two energy corridors is extremely important. The first is "Nabucco", mostly financed by the EU and the U.S., designed to neutralize energy dependence of Western Europe on Russia. The second is the "South Stream", Russian energy corridor, whose construction is already underway.

Keywords: Energy Industry, Russia, USA, Nabucco, South Steam, Pipeline